

בתחילת הפרק ראינו מספר מימרות של ר"ע שנאמרו 'בו ביום'. בתחילה בענייני סוטה, כשם שהמים בודקים את הסוטה כך המים בודקים את הבעול (וגם את הבעל). לאחר מכן מביאה הגמרא מספר דרשות שאירעו בו ביום (שם כז):

- א. בו ביום דרש ר' עקיבא: וכלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא, אינו אומר טמא אלא יטמא - לטמא אחרים, למד על ככר שני שמטמא את השלישי. א"ר יהושע: מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי, שהיית אומר: עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי, שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא, והלא ר' עקיבא תלמידך מביא לו מקרא מן התורה שהוא טמא, שנאמר: כל אשר בתוכו יטמא.
- ב. בו ביום דרש ר' עקיבא: ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו', ומקרא אחר אמר: מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב, אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה, ואי אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה, הא כיצד? אלף אמה מגרש, ואלפים אמה תחום השבת.
- ג. בו ביום דרש רבי עקיבא: אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר - שאין ת"ל לאמר, ומה ת"ל לאמר? מלמד, שהיו ישראל עונים שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר כקוראין את הלל (אשירה לה' כי גאה גאה), לכך נאמר לאמר.

לאחר מכן עוד דרשה של רבי יהושע, שעבד איוב מאהבה ולא מיראה. רש"י על אתר מבאר מה קרה "בו ביום" (ד"ה בו):

במס' ברכות (דף כח) אמרין דכל היכא דתני 'בו ביום' הוא יום שהושיבו את ר"א בן עזריה לנשיאות שנתרבו תלמידים שנתנו רשות ליכנס לכל שהיה רבן גמליאל אומר כל ת"ח שאין תוכו כבור אל יכנס לבהמ"ד ורבתה תורה בו ביום ולא היתה הלכה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו והא דקתני לה הכא נראה בעיני דהך דרשה דנטמאה ונטמאה לדליל נמי בו ביום הואי.

כלומר, "בו ביום" הוא אותו יום שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאות, והושיבו את רבי אלעזר בן עזריה.

ע"כ יש לעיין מדוע הלכות הללו מובאות כאן במסכת סוטה? ועוד, אם היו הרבה הלכות באותו יום, מדוע הובאו דווקא אלו?

ראשית יש לעיין מדוע העבירו את רבן גמליאל מהנשיאות. בתלמוד, מסופר ג' פעמים על עימות הלכתי שהיה בין רבי יהושע לרבן גמליאל: א. בבכורות. ב. קידוש החודש. ג. תפילת ערבית. ובכולם העמיד את רבי יהושע על רגליו והוכיח אותו מול החכמים.

הרב ראובן מרגליות בספר יסוד המשנה ועריכתה, מבאר שיסוד המחלוקת היא האם התורה צריכה להיות שווה בין כולם לת"ח כעם הארץ, או שאפשר שיהיו הבדלים. רבן גמליאל עמד על השוואת התורה בכל תוקף, וכל שינוי או ניסיון להעמיד את הדברים באופציה שנייה, לא נתן מנוח (כממשיך שיטת אביו).

כהמשך לתפיסה זו, רבן גמליאל לא הכניס את כל מי שרוצה לבית המדרש, רק ת"ח שתוכם כבדם (נראה שאפשר לפרש בעומק, שגם בתלמיד עצמו צריך שיהיה השוואה בין פנימיות לחיצונית). ע"כ אין מקום לכל הדעות והשיטות בבית המדרש, ויותר קל לשמור על המסורת, וביותר להכריע כפי המקובל בהשוואה לכולם.

אך הדבר לא התאים גם לת"ח בבית המדרש, באשר לביזיונות שקיבלו מס' ת"ח. החליטו להעביר את רבן גמליאל מפני שכנראה אין התורה הזו מתאימה לאותו הדור. המיקוד בעבר בלבד ובשימור המסורת בצורה כזו לא תחזיק מעמד. גם שביררו מי יכול להחליף את רבן גמליאל, חיפשו אדם שיש לו ייחוס, כלומר שהוא בעצמו איננו חידוש לגמרי אלא עומד על יסודות עתיקים, ומתוך כך מחדש. ע"כ לא שמו את ר"ע, ולא את רבי יהושע משום שהוא חלק מהמעשה. לכן שמו את רבי אלעזר בן עזריה שהוא צעיר מאוד בן שמונה עשרה, והוא כממשיכו של עזרא הסופר שהיה "דורש בתורת ה'" כלומר, מחדש מתוך התורה העתיק יומין. לסיכום, רבן גמליאל במבט יותר אל העבר, וחכמים במבט יותר אל העתיד.

נראה לענ"ד שעפ"י היסוד הנ"ל כל החידושים הנאמרים עפ"י ר"ע: א. מחדש מהתורה, שכבר שני לטומאה מטמא שלישי, ורק רביעי לטומאה נלמד מק"ו. וע"כ גם אין הדור הבא עתיד לטהר שלישי לטומאה. ב. מחדש מהתורה שתחום שבת הוא אלפיים אמה (שם ל: חכמים חולקים עליו, ר"ע סובר שמצד עצם השבת יש תחום שבת, ולא מצד ביטול העונג). ג. עמ"י עונה שירה אחרי משה, בודאי שאין הקול של עמ"י אותו הקול, אך האמירה היא אותה אמירה. כך ר"ע שדורש תילי תילין של הכלות על קוץ וקוקץ, באמת מלמד אותנו את ההלכה שנאמרה למשה מסיני (עיי' מנחות כט:): "לכך נאמר לאמר".

והדבר הרביעי שהתחדש לרבי יהושע, שאיוב לא עבד מיראה אלא מאהבה. נראה שלעבוד מיראת הרוממות (או העונש) היא עבודה של מלך ועבד, המצווה ועושה בלי לשאול שאלות ובלו להיות שותף. העובד מאהבה הוא ממש שותף, נראה שזה השינוי שנעשה בו ביום. עד כה התורה שייכת לעבד, ואנו בטלים לגמרי, ואין לנו שום חידוש. עתה התחדש, שהרצון הוא לעבוד מתוך שותפות, ע"כ התרבו ההלכות והדרשות באותו היום, העבודה היא משותפות במבט אל העתיד.

נראה לענ"ד שהדבר הכי מתאים בצורה חיה למסכת סוטה. פרשת סוטה היא כתובה בתורה, צורת המשפט של הסוטה היא משולבת בין משפט תחתון למשפט עליון, טבעי וניסי. בתורה מבואר שהמים בודקים את האשה באותו רגע, אך ישנו חידוש פלאי נוסף. שהוא לכאורה איננו מוזכר בתורה בפשטות. והוא "כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקים אותו", ואין חידוש במציאות גדול מזה. ר"ע מוכיח שיש צינור רוחני בין האשה לבעל, ואם היא "נטמאה" האתו' מחברת גם אותו "ונטמאה". ר"ע מלמד שגם הבחינה הקבועה, מפלת ומיתת האשה, מבטאים יסוד עמוק ומחודש גם באיש, ע"כ אומר רש"י "נראה בעיני שהך דרשה נמי בו ביום הואי". משום שהיסוד הוא אותו יסוד, היחס אל התורה הקבועה, ואיך יוצא ממנה חידוש המתאים למציאות הדור.